

Byggnadsminnesförklaring av Gräslundska släktgården, Gräsmarö 1:2, Gryts socken, Valdemarsviks kommun, Östergötlands län

---

LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. Gräslundska släktgården på fastigheten Gräsmarö 1:2, Gryts socken, för byggnadsminne. I samband härmed meddelar länsstyrelsen följande skyddsbestämmelser enligt 3 kap 2 § nämnda lag.

Skyddsbestämmelser

- 1) Byggnaderna Farfarsstugan (1), Lillstugan (2), Nystugan (3), Visthusboden (4), Jordkällaren (5), Utedasset (6), Gamla ladugården (7), Vedboden (8), Svinhuset (9) och Gamla Sjöboden (10) får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om.

Utvändig fasadbeklädnad och takbeläggning får endast bytas mot likvärdiga material och med likvärdiga metoder som vid uppförandet. Byggnadernas planlösning får inte förändras.

- 2) I Farfarsstugan (1), Lillstugan (2), Nystugan (3) och gamla Sjöboden (10) får inte ingrepp i eller ändring av fast inredning göras. Till fast inredning hör bl.a. dörrar, dörrfoder, fönster och fönsteromfattningar, taklister, golv och eldstäder. Ytskikten på tak, väggar och golv i dessa byggnader får inte övertäckas, övermålas eller på annat sätt förändras.
- 3) Samtliga byggnader inom skyddsområdet ska underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet ska ske med material och metoder som är anpassade till byggnadens egenart.
- 4) Det område som utgör skyddsområde och som avgränsats och markerats på kartan tillhörande detta beslut får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt väsentligen förändras. Området ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets karaktär och utseende inte förvanskas. För gamla Sjöboden (10), som ligger på byns samfällda sjötag, har ett mindre område med byggnaden markerats.

Om ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter kan anses påkallad av särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. meddela tillstånd därtill.

Enligt 3 kap 21 § nämnda lag tillämpas detta beslut även om det överklagas.

Fastighetsunderhåll

Byggnaderna ska ha ett löpande underhåll enligt ovan angivna skyddsbestämmelser. Det viktigaste bevarandemålet är att gården fortsätter att brukas som den gjort i hundratal år med fastighetens stora kulturhistoriska värden och naturvärden som grund. Den Gräslundska Släktföreningen arbetar aktivt för att bevara gårdens stora kulturhistoriska värden genom informationsarbete, vård- och underhållsprogram samt kontinuerlig dokumentation.

Redogörelse för ärendet

Den Gräslundska Släktföreningen, vars släkt bebott och brukat Gräsmarö i femton generationer, väckte 1995 fråga om byggnadsminnesförklaring av huvudbyggnaden "Gammelstugan".

En kulturhistorisk utredning av Gräsmarö 1:2 gjordes 2008 av Östergötlands länsmuseum på uppdrag av Länsstyrelsen.

Länsstyrelsen har remitterat förslaget om byggnadsminnesförklaring med skyddsbestämmelser till Gräslundska Släktföreningen, Valdemarsviks kommun, Östergötlands länsmuseum, Nordiska museet och Riksantikvarieämbetet. Förslaget har tillstyrkts av Valdemarsviks kommun.

MOTIVERING TILL BYGGNADSMINNESFÖRKLARING

Bakgrund

Gräsmarö ligger i Gryts skärgård beläget nordväst om Harstena och är en av få öar som är bebodda året runt i Östergötlands kustband. Ön utgörs till stor del av öppet eckdominerat odlingslandskap i den för området typiska mellanskärgårdsnaturen. Långa stengårdsgårdar och på vissa ställen odlingsrösen visar på den långa traditionen av att bruka marken. Gräsmarö är ett naturreservat som även omfattar fågelskär med ett rikt fågelliv.

Husen på Gräsmarö ligger relativt utspridda med åker, betesmark och eklandskap emellan. Den välbevarade hyn består av boningshus, ekonomibyggnader och uthus samt vid hamnen flera sjöbodrar och båthus. Huvudsakligen har byggnaderna uppförts på 1800-talet men blivit om- och tillbyggda på 1920- och 1930-talen. Den

tillkomna yngre bebyggelsen har väl anpassats till karaktären hos den äldre bebyggelsen som består av rödfärgade hus med vita foder och tegelklädda sadeltak.

Området utgör en del av riksintresset Gryts skärgård [E77-82]. Riksintresset i sin helhet utgörs av en större sammanhängande kust- och skärgårdsmiljö med tydligt avläsbar särpräglad skärgårdskultur. Exempel på andra inslag är hamnanläggningar från 1200-talet, lämningar efter säsongsfiskelägen samt välbevarade tullstationer, fyr-, och lotsplatser från 1700- och 1800-talen.

Kort historik

Den Gräslundska gården har brukats av släkten Gräslund åtminstone sedan början av 1600-talet. Den äldsta av de nuvarande byggnaderna är "Farfarsstugan" som daterats till 1700-talet. Husets påbyggda överdel är från tidigt 1800-tal. Den övriga gårdsbebyggelsen har till stora delar kommit till under 1850-talet. En senare byggnad är "Nystugan" som uppfördes 1924.

År 1901 dog gårdens ägare Anders Petter och hans tre söner hade då skaffat sig arbete utanför byn. Istället för att sälja gården vilket hade varit naturligt tog de över gården och beslutade att när den sista av dem gick bort skulle gården ärvas av brödernas barn. Bröderna hade en stark känsla för gården och den ene av dem, Albert, samlade kusinerna på somrarna. Efter Alberts död 1929 bildade kusinerna år 1930 den Gräslundska Släktföreningen och fick jordbruksfastigheten överförd till en juridisk person som håller ihop den ideella föreningen. Gården drivs enligt donatorernas (främst Carls och Alberts) önskan och föreningens ändamålsparagraf "att i möjligaste mån så att det gamla skärbruket, kulturlandskapet, skärgårdsnaturen och bebyggelsen kan behållas och förfädernas femhundraåriga historia på gården hedras, kommande generationer till glädje och förhoppningsvis givande dem en känsla av rotfasthet".

Kulturhistoriskt värde

Gräsmarö är som helhet mycket välbevarad med en mängd hus med olika funktioner och ändamål. Här finns ett skärgårdshemmans hela byggnadsuppsättning bevarad så som den formades efter laga skifte. Trots kontinuerligt brukande av både mark och bostäder har byggnadsbeståndet bevarats mycket väl. Känslan av ett levande skärgårdshemman med en lång tradition är stark. Att Gräsmarö varit bebott och brukat av samma släkt under en så pass lång tid har i sig ett betydande kulturhistoriskt värde. Hemmanet är ostyckat och obebyggt utanför bytomten. Alla man-, få- och sjögårdar, åkrar, hagar och ängar är brukade än idag. Ön består av ett öppet ektominerat odlingslandskap vilket tillsammans med tillhörande öar och skär bildar en ytterst bevarandevärd kulturmiljö.

Den helhet som Gräsmarö representerar, med sina byggnader, och dess inredning ger stora möjligheter till en inblick i hur skärgårdslivet har tätt sig i historisk tid. Värdet förstärks av det rika och välbevarade gårdsarkivet. Livs- och arbetsvillkoren på ön

uttrycks i gårdens utformning och i de historier som finns nedtecknade i skrifter och böcker. Detta har en stor pedagogisk och kunskapsförmedlande betydelse. Ur ett socialhistoriskt värdeperspektiv kan man på Gräsmarö utläsa hur innehållsrikt och varierat livet i skärgården varit. Ett motsvarande väldokumenterat och samtidigt i allra högsta grad levande skärgårdshemman finns det få exempel på i Östergötland.

Sammantaget är den Gräslundska släktgården ett så välbevarat skärgårdshemman att det kan betraktas som synnerligen märkligt.

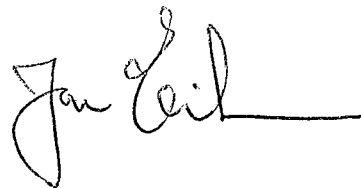
Hur man överklagar

Se bilaga, formulär 131, länsrätten

I den slutliga handläggningen av detta ärende har förutom föredraganden deltagit byggnadsantikvarie Per Jernevad.

Magnus Holgersson
Länsråd

Jan Eriksson
T.f. Länsantikvarie

Bilagor:

Karta med markerat skyddsområde
Kulturhistorisk utredning

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet, bebyggelseenheten
Nordiska museet
Östergötlands länsmuseum
Valdemarsviks kommun, myndighetsnämnden
Rättsenheten
Kultur- och Samhällsbyggnadsenheten
BM-arkivet

Karta tillhörande ärende 432-12365-95

Beslutsdatum 2011-03-09

Byggnader ingående i byggnadsminneförklaringen

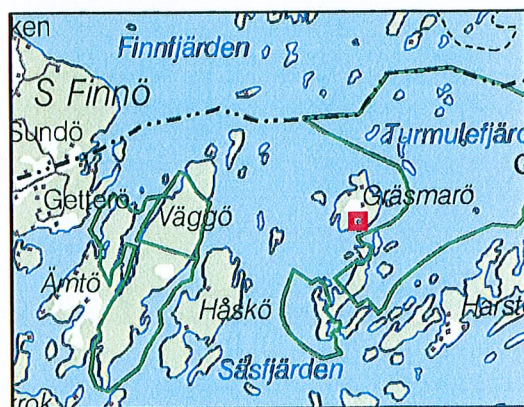
1. Farfarsstugan
2. Lillstugan
3. Nystugan
4. Visthusboden
5. Jordkällaren
6. Utedasset
7. Gamla ladugården
8. Vedboden
9. Svinhuset
10. Gamla Sjöboden

Gräns för skyddsområde

Gränsen sammanfaller i väster delvis med fastighetsgräns

Byggnad nr 10, Gamla Sjöboden, omfattas av särskilt skyddsområde

Översiktskarta 1:150 000

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND